Interdisciplinární charakter společenských věd[#]

(Diskuse k článku Kornai, János: *Obory společenských věd: odluka nebo spolupráce?* Politická ekonomie, 2008, roč. 56, č. 1, s. 5-11.)

Václav Černý*

K napsání této polemiky mne inspiroval článek, jehož autorem je János Kornai z Collegium Budapest Institute for Advanced Study, Budapešť. Článek se zabývá tím zda existuje mezi jednotlivými obory společenských věd spolupráce a převažuje interdisciplinární charakter a nebo zda pouze jednotlivé, do sebe zahleděné obory nevidící souvislosti mezi jednotlivými disciplinami. Při studiu tohoto článku jsem si uvědomil jeho aktuálnost a platnost i pro oblast účetnictví (jak finančního, tak manažerského), finančního řízení podniku i ostatní finančně – účetní obory. Tento článek nebude klasickou polemikou, protože s většinou v článku uvedených postřehů souhlasím. Spíše se pokusím doplnit některé moje poznatky i z oblastí v článku nezmíněných.

Autor se ve svém výzkumu zaměřil na spolupráci mezi čtyřmi obory a to ekonomikou, politickými vědami, sociologií a právem. Pro svůj výzkum používá třídění 4885 citací nalezených v 316 článcích v ekonomických časopisech. Z tohoto počtu pocházelo 88,9 % rovněž z ekonomických časopisů, 6,6 % z interdisciplinárních časopisů zabývajících se společenskými vědami, 2,2 % z časopisů zabývajících se politickou vědou, 1,2 % z právnických časopisů a 1,0 % ze sociologických časopisů. Přestože si autor uvědomuje relativní omezenost vzorku a nepřeceňuje kvantitativní výsledky svého výzkumu, konstatuje jasný závěr že „intelektuální pojítka mezi jednotlivými obory společenských věd jsou velmi slabá“ (Kornai, 2008, s. 6). Klade si otázku jakým způsobem vzájemně přiblížit společensko-vědní obory tak aby poskytovaly koherentní vícestranný přístup k řešení problémů, které řeší přitom každý z těchto oborů odděleně a ze svého úhlu pohledu. Přesto autor není pesimistický a uvádí zde „pět povzbudivých příkladů interdisciplinárních přístupů“ (Kornai, 2008, s. 6). Přesto autor není úplně pesimistický a uvádí jako příklad a konstatuje, že obecný obraz vzájemného působení napříč obory je přece jen příznivější než ten, který vyplývá z výše uvedené analýzy. Uvádí příklady pěti oblastí („intelektuálních proudů, vědeckých pozic a metod“) (Kornai, 2008, s. 6), kde se uplatňuje interdisciplinární přístup. Jedná se:

- a) o teorii racionální volby,
- b) o teorii her,
- c) o vícerozměrnou analýzu dlouhých časových řad národní statistiky,
- d) o využití „měkkých dat“,
- e) o systémové paradigma.

V případě teorie racionální volby, jakožto jádru neoklasické ekonomie autor poukazuje na rozšíření z oblasti ekonomie (Walras), postupně se prosazuje do jiných oborů. Za průkopníka rozšíření této teorie do jiných oborů je považován Gary Becker (Nobelova cena 1992). Becker zastává názor, že v chování lidí lze vypočítávat pohnutky při rozhodování mezi různými

Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903

* Ing. Václav Černý, Ph.D. – odborný asistent; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika; <cerny@vse.cz>.

variantami, vybrat tu variantu, která poskytuje nejvýhodnější kombinaci výhod a nevýhod. Přitom předpokládá, že ten kdo se rozhoduje je důsledný ve svém konání a maximalizuje užitekovou funkci (snaha po výběru nejoptimálnější varianty). To nám umožňuje aplikovat nejen na ekonomická rozhodnutí, ale i na jiné obory lidského života (jako příklad je uváděn zločin, sebevražda, velikost rodiny, volby...). Kornai tady přitom poukazuje na nebezpečí toho, že existují autoři, kteří přivádějí aplikaci této teorie ad absurdum i tam, kde to je méně vhodné. Autor je pro rozumnou aplikaci těchto závěrů tam, kde bez výhrad platí a kde je to vhodné, nikoliv pro její násilnou aplikaci a proti „praktice jejího vnucování vědcům“.

V oblasti teorie her se z původní aplikace v oblasti společenských her nejprve rozšířila na ekonomické jevy a postupně začalo být zřejmé, že lze tuto teorii použít i pro jakýkoliv společenský jev. Lze ji totiž použít pro každou situaci, vyžadující vzájemnou reakci (spolupráci, konflikt, harmonizaci chování, konání proti jiným subjektům) mezi společenskými subjekty nebo tam, kde by vzájemná reakce mohla vzniknout (Kornai, 2008, s. 8). Jevy, které lze přičíst působnosti teorie her lze nalézt jak v ekonomii, tak ve vojenském, politickém, rodinném životě.

V rámci vícerozměrné analýzy dlouhých časových řad upozorňuje Kornai na jev, kdy rozdílné obory společenských věd spojuje velké množství dat a zrychlení výpočtů. To je doprovázeno vytvořením velkých databází s řadami dat ze 100 až 150 zemí za dlouhá období (jak z ekonomických tak i mimoekonomických resortů). Jako průkopníky využití nových možností, vyplývajících z velkých datových bank a použití rychlých počítačů uvádí autor Roberta Barra (studie z r. 1991), od té doby se v oblasti využití tohoto typu analýzy angažují stovky badatelů. To umožňuje při analýze použít velké množství úzce či širě souvisejících (eventuálně i nesouvisejících) dat a prozkoumat je. To však může občas přinášet metodická úskalí. Nicméně autor konstatuje že přes všechny nedostatky této metody dnes existuje metoda, která se může při obezřetném použití ukázat cennou pro pochopení složitých vzájemných vztahů.

Další oblastí je využití tzv. měkkých dat. Autor zde rozvádí myšlenku že v nedávné době pro ekonomické analýzy byly brány v potaz pouze empirické analýzy, založené na ex post statistických datech a nebraly v potaz např. výsledky sociologických bádání. Podle autora v současné době dochází ke změně, v současnosti se jeví jako nutnost aby ekonomové rozuměli očekáváním, nadějím a vnímáním lidí a uměli oceňovat hodnoty, které ovlivňují způsob jejich myšlení a výši jejich optimismu či pesimismu. Autor zde dochází k závěru, že: „hodnocení výzkumného projektu by nemělo vycházet z toho, zda jsou výchozí data „měkká“ či „tvrdá“, ale z toho, zda jsou tato data reprezentativní a odpovídající a zda byl výzkum proveden řádně“ (Kornai, 2008, s. 10).

Jako posledním jevem se autor zabývá systémovým paradigmatem. Jako zakladatele systémového paradigmatu považuje Kornai Karla Marxe, Karla Polanyiho, Friedricha Hayeka a Josepha Schumpetera. Je založen na interdisciplinárním charakteru, zkoumajícím příslušný jev z různých systematických hledisek, nikoliv pouze jednostranně vybraných přístupů.

Jaká navrhuje autor žádoucí směry vývoje? Nenavrhuje zrušit hranice mezi obory ani spojování oborů do jednoho univerzálního oboru, ale přináší celkem tři návrhy a to:

- a) získání alespoň minimální znalosti z jiných oborů,
- b) podpora interdisciplinární práce a spolupráce mezi odborníky z různých oborů,
- c) podpora rozvoje nového typu multidisciplinárního vzdělance.

Získání alespoň minimální znalosti z jiných oborů spatřuje autor jako základ rozvoje vědecké osobnosti a prostředek boje proti profesionálnímu barbarovi, zahleděnému pouze do svého oboru.

Jako důležitou shledává Kornai spolupráci mezi odborníky z různých oborů a zdůrazňuje úlohu interdisciplinárních výzkumných projektů a v rámci vysokoškolského vzdělávání rozvoj interdisciplinárních kursů. Považuje za důležité zvýšit prestiž pojmu interdisciplinární vzdělanec, jako příklad uvádí výrok „je to nejlepší filozofka mezi ekonomy“ (Kornai, 2008, s. 11), který neznamena zrovna chválu. Velmi důležité je podle autora i vytvoření úzkého okruhu nově fundovaných lidí – zvláštního typu vzdělance – vzdělance ve společenských vědách, kteří by byli schopni vypracovat komplexnější přístup k dané problematice.

Při studiu tohoto článku jsme si uvědomil jeho pravdivost a aktuálnost. Úzká návaznost existuje nejen mezi finančním účetnictvím, manažerským (nákladovým) účetnictvím, finančním řízením podniku a veřejnými financemi, nebo bankovníctvím ale přesahuje i do disciplin jako je mikroekonomie, makroekonomie, právo, či politika. Každá z těchto disciplin vstupuje do spleti různých vzájemných vztahů (ať již jako příčina či důsledek) a lidé působící v té či oné oblasti by si této skutečnosti měli být vědomi. A to nejen v oblasti vědeckovýzkumné práce, ale také (možná i zejména) v činnosti pedagogické, ale i legislativní. Jako příklad lze uvést například chybné ocenění nedokončené výroby (chyba se velice rychle z manažerského účetnictví přenesse do oblasti finančního účetnictví, mikroekonomie, finančního řízení podniku, veřejných financí). Protože ovlivním nejen hodnotu nedokončené výroby, ale chyba se mi rozšíří do dokončené výroby, ale i do oblasti výsledku hospodaření, daně z příjmu a to nejen v minulosti, ale nezjistím-li tuto chybu mohu z chybných propočtů vycházet i v dalším rozhodování v budoucnosti při plánování budoucí výrobní činnosti. Studenti toto považují pouze za bezvýznamné přehlédnutí (v podmínkách případové studie či testu mají konec konců pravdu), které může mít ve svých důsledcích v praxi fatální následky.

Navíc tento přístup umožňuje i hledat inspiraci a analogii v jiných disciplínách a položit si otázku „Není ten můj problém vlastně identický s tímto problémem, který je řešen v jiné disciplíně?“

Pokládal jsem si otázku čím je způsoben růst ceny uměleckých děl po smrti autora a jak je možné, že s rostoucím časem jejich hodnota roste. Zprvu mne nenapadala odpověď a bral jsme to jako fakt a jen jsem se divil, vždyť hodnota většiny majetku s dobou vlastnictví či užívání klesá? S růstem svých znalostí jsem si uvědomil odpověď. Smrtí autora se totiž uzavírá definitivně „nabídka“ a proto s klesající nabídkou při určitých kvalitách autora roste „poptávka“ a tím i cena. A ejhle je zde onen základní ekonomický zákon, zákon nabídky a poptávky.

Domnívám se, že s navrhovanými směry či postupy autora lze jen souhlasit a je žádoucí se s nimi nejen seznámit, ale pokusit se je přenést do své činnosti. I když úplná novinka to pro mne nebyla, znovu jsem si tyto skutečnosti utříbil a prohloubil. Mohu seznámení se s tímto původním článkem nejen čtenářům Českého finančního a účetního časopisu, ale i akademické veřejnosti jen doporučit.

Literatura

- [1] Kornai, J. (2008): *Obory společenských věd: odluka nebo spolupráce?* Politická ekonomie, 2008, roč. 56, č. 1, s. 5-11.

Interdisciplinární charakter společenských věd

Václav Černý

ABSTRAKT

Článek je polemikou s článkem *Obory společenských věd: odluka nebo spolupráce?* publikovaným v časopise Politická ekonomie č. 1/2008. Nejedná se o polemiku v pravém slova smyslu, ale spíše o doplnění a rozšíření poznatků článku na oblast účetnictví, finančního řízení. Důraz je kladen na prohloubení interdisciplinárního přístupu ke společenskovědním disciplinám. Je chápán jako podnět k zamyšlení nad stylem práce.

Klíčová slova: Ekonomie; Interdisciplinární charakter; Společenské vědy.

Inter-disciplinary Character of Social Sciences

ABSTRACT

The Article is disputation on the article "*Disciplines of Social Sciences: Separation or Cooperation?*" which was published in the journal Politická ekonomie 1/2008. It is not the disputation to all intents and purposes, but more the supplementation and enlargement of the previous article to the area of accounting and financial management. The emphasis is placed on the extension of the inter-disciplinary access to the social sciences. It is perceived as the impulse to the muse on labor-style.

Key words: Economy; Inter-disciplinary character; Social Sciences.

JEL classification: P2, P3, P5.